

Compartint reflexions i algunes lliçons apreses, un any després del primer confinament

Miguel Angel Franconetti

Cap d'Àrea de Suport a la Promoció. Fundació Privada Pere Closa (FPPC)

Claudia Henao

Coordinadora del projecte Promoció Escolar comarques. FPPC

Professora associada UAB. Departament Psicologia Bàsica, Evolutiva i de

l'Educació

Laura Méndez

Coordinadora del projecte Proinfància Badalona. FPPC

Resum

“Compartint reflexions i algunes lliçons apreses, un any després del primer confinament”

L'article comparteix reflexions i lliçons apreses amb les famílies i els nois i les noies que acompanyem en el nou escenari generat per la pandèmia ocasionada pel SARS-CoV-2. La nostra entitat treballa per promoure l'èxit escolar de la infància i joventut gitanes, afavorir el seu creixement personal i millorar l'entorn familiar i comunitari per a què tinguin el màxim d'oportunitats. Els efectes de la pandèmia han sotmès a gran part dels nostres infants i les seves famílies a una situació d'extrema vulnerabilitat, la qual cosa va requerir prendre mesures urgents i coordinades amb els teixits associatius dels diferents territoris per intentar garantir-los uns mínims vitals. Així mateix, les conseqüències en l'escolarització dels infants i adolescents que acompanyem no han estat menors que les que s'han generat en l'àmbit social. Tant les entitats de l'àmbit socioeducatiu com les diferents administracions hem de poder enfortir el treball conjunt per promoure actuacions que incideixin en l'àmbit escolar, familiar i de l'entorn que ens ajudin a restaurar un procés de transició entre les diferents etapes educatives especialment entre primària i secundària. També ser capaços de promoure mesures per a l'orientació i seguiment dirigides a recuperar a l'alumnat que ha abandonat el sistema educatiu durant aquest període, i per poder recuperar el desenvolupament de capacitats i habilitats imprescindibles dels nostres infants i adolescents com ara la comprensió lectora, la resolució de problemes de forma col·laborativa. I, per últim, i no menys important, poder treballar per reduir la bretxa digital en els entorns familiars.

Paraules clau: Acompanyament socioeducatiu, vincle de confiança, famílies gitanes, Covid-19, transicions educatives, bretxa digital.

Abstract

“Sharing thoughts and some lessons learned, a year after the first quarantine”

This essay shares thoughts and lessons learned with the families and the young adults we accompany, in this new scenery that the pandemic derived from the SARS-CoV-2 has created. Our organization works to promote school success among Gypsy children and young adults, supporting their personal growth and improving their community and family contexts to facilitate their access to the maximum of opportunities. Due to the effects of the pandemic, the majority of the children and their families we deal with have been subjected to extremely vulnerable situations. This made us take urgent measures, in coordination with the associative network in every area, to guarantee they had the minimum to live. At the same time, the consequences in the schooling of the children and young adults we accompany have not been less than the ones in the social field. Both the organizations in the socioeducational field as well as the different

administrations have to be able to reinforce a common effort to promote actions to influence the school, the family and their contexts, to help us restore a process of transition between the different educational stages specially between Primary and Secondary school. We also have to be able to promote measures to ensure the orientation and monitoring necessary to recuperate the students that have abandoned the educational system during this period, and also to be able to recover the developing processes of essential capacities and abilities for our children and young adults as the comprehensive reading or the collaborative resolution of conflicts. Finally, but not of less importance, to be able to work to reduce the digital divide between families.

Keywords: Socioeducational accompanying, bond of trust, Gypsy families, covid-19, educational transitions, digital divide.

“Al barri, hi ha hagut moltes necessitats noves. L’estat d’alarma ho ha parat gairebé tot i la gent havia d’anar a la treballadora social, i jo intentava també orientar-los. He arribat a fer de mestra i fins i tot de psicòloga. Em passava el dia a la finestra alertant que no sortissin, que no anessin a veure la família i la gent responia bé. Ha estat difícil però gratificant”

Antonia, promotora escolar Girona Sector Est

Totes les persones que formen part de la Fundació Privada Pere Closa dediquem els nostres esforços i il·lusions a treballar per la formació i la promoció del poble gitano a Catalunya. Alhora, treballem per a potenciar la imatge positiva del poble gitano, preservar el seu ric llegat cultural i donar-lo a conèixer a la resta de la societat. Som una entitat gitana sense ànim de lucre que actuem a diferents localitats de Catalunya per promoure l’èxit escolar dels infants i joves gitans, afavorir el seu creixement personal i millorar l’entorn familiar i comunitari perquè tinguin el màxim d’oportunitats i millorar la seva qualitat de vida. Entenem la importància d’oferir un suport educatiu i un acompanyament afectiu als infants i joves per a superar situacions inicials de desigualtat, i de saber reconèixer els diferents obstacles que apareixen dia a dia a les seves vides.

Ens proposem, en aquest article, fer una petita aturada per compartir algunes reflexions i lliçons que hem après en aquest nou escenari generat per la pandèmia ocasionada pel SARS-CoV-2, amb i des de les famílies i els nois i noies que acompanyem en els diferents projectes que portem a terme a la Fundació. Volem reflexionar sobre algunes de les situacions viscudes i on s’ha posat i pensem que s’hauria de continuar posant la nostra atenció.

Un any després del primer confinament

Mirant tot el camí fet des de la nostra entitat, cap persona del nostre entorn podria pensar com canviarien les nostres vides. La sacsejada a tots els nivells, arran de la

pandèmia, va obligar-nos a fer un procés d'adaptació molt ràpid a nous escenaris, d'aprendre a aprendre, però sobretot a moure'ns amb cert marge d'incertesa per salvaguardar allò més vital, la nostra salut i la dels nostres infants i les seves famílies.

A l'inici del primer confinament, davant de la incertesa i la manca d'unes coordenades i orientacions conegudes que ens indiquéssim com s'havia de fer l'acompanyament socioeducatiu de les famílies i dels nois i noies, des de l'entitat es va fer un pla de contingència que ens va servir de guia. Ha estat clau en aquest acompanyament, el compromís i l'entrega dels nostres professionals en els diferents projectes els quals, a través de la seva proximitat, empatia, vincle de confiança, escolta activa i resiliència han aconseguit conèixer i reconèixer les necessitats i situacions que tant les famílies com els nois i noies afrontaven.

Sense dilació van aparèixer les dificultats de les famílies per cobrir les necessitats bàsiques com ara l'alimentació, l'habitatge... I també les necessitats de suport emocional, de ser escoltats i escoltades; suport i escolta que en un nombre important de casos estaven vinculats a processos de malaltia per contagi i pèrdua d'éssers estimats. Van aparèixer també necessitats vinculades al seguiment dels processos d'escolarització dels infants i adolescents i a la mancança de dispositius digitals o connectivitat.

Des del primer moment, les trucades, videotrucades i missatgeria mòbil entre els nostres professionals i els membres de les famílies van esdevenir els canals per mantenir el contacte, el vincle de confiança, reduir processos d'angoixa i poder gestionar les diferents respostes a les urgències i situacions que hi presentaven. Un cop es va anar canviant de fase, aquests canals de comunicació s'han anat transformant en trobades presencials.

Els efectes de la crisi sanitària i el lent circuit d'urgència en el nucli de la pandèmia

Les situacions de vulnerabilitat als diferents territoris on intervenim s'han vist molt més agreujades amb la crisi sanitària. Tenint en compte que són territoris amb una densitat poblacional molt elevada i un important percentatge de persones en situacions socioeconòmiques molt precàries, podem dir que els efectes de la pandèmia han sotmès a gran part dels nostres infants i les seves famílies a una situació d'extrema vulnerabilitat. Moltes famílies amb activitats laborals emmarcades a l'economia submergida han hagut d'aturar la seva labor sense tenir dret a cap prestació o bé han tingut veritables problemes per poder fer les gestions per tramitar-la.

A totes aquestes situacions s'han sumat desnonaments de famílies amb menors a càrrec, talls de subministraments, obstacles per tràmits de padró i d'ajuts... Això, a la pràctica, s'ha anat traduint en una exclusió sanitària, educativa i social per no poder

accedir a recursos bàsics, agreujant encara més la situació de vulnerabilitat en què ja es trobaven.

La pandèmia ha agreujat la situació de risc de pobresa en la que ja es trobaven molts infants i adolescents a Catalunya. Segons un estudi de l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2020), 3 de cada 10 infants i adolescents a la ciutat es trobaven en risc de pobresa moderada -el 30,8%-, el 9,7 % en risc de pobresa severa i el 7,7% en risc de pobresa extrema, abans de la pandèmia. I en aquesta mateixa línia, Save the Children, ja ens venia advertint com un 31% dels menors de divuit anys i 4 de cada 10 famílies monoparentals estaven en risc de pobresa o exclusió social a Catalunya, i com aquesta situació s'ha agreujat durant la pandèmia (Oliver, 2020).

La saturació i el col·lapse per part dels serveis de l'administració i el lent circuit d'urgència en el nucli de la pandèmia, ha fet que no es pogués atendre a un gran volum de ciutadans deixant moltes vegades a les persones en una situació de desemparament burocràtic, social i educatiu, del que les entitats del tercer sector hem intentat fer-nos càrrec a la mesura que els nostres esforços i recursos ens ho han permès. Val a dir que gràcies a les ajudes compromeses, tant per part de diferents administracions com de fundacions privades, es van poder desenvolupar accions més continuades de suport i acompanyament a les famílies per a la cobertura de les necessitats bàsiques de llurs fills i filles, participació en activitats de lleure, suport psicològic, etcètera.

Prenent mesures urgents i coordinades amb els teixits associatius dels diferents territoris

La Fundació Privada Pere Closa, de la mateixa manera que moltes altres entitats, va prendre mesures urgents i coordinades amb els teixits associatius dels diferents territoris per intentar garantir uns mínims vitals a les famílies en situació de més vulnerabilitat que participen en els nostres projectes i serveis. Mesures com ara el repartiment de material sanitari o targetes d'alimentació i higiene, la dotació de dispositius digitals i connectivitat, material escolar, donacions a diferents mercats, repartiment i distribució d'aliments, etcètera.

Tot aquest desplegament ha anat acompanyat sempre del seguiment i suport a les famílies i als infants i joves en tot el procés de confinament i post confinament. Gràcies a cadascun dels professionals (tècniques educatives, educadors/es, promotors/es escolars, monitors/es, administratives, voluntàries...) la comunicació entre famílies i entitat ha crescut considerablement, generant un vincle afectiu i emocional molt més fort que ens ha ajudat a totes les persones implicades a la nostra entitat a sentir-nos acompanyades en aquesta etapa d'inseguretat i confusió que a tots i totes ens ha tocat viure.

L'acompanyament socioeducatiu en el nou escenari

Les conseqüències en l'escolarització dels infants i adolescents que participen en els nostres projectes no han estat menors que les que s'han generat en l'àmbit social. Tenint en compte que en molts territoris ja es treballava per millorar l'assistència i l'èxit educatiu, durant el primer confinament, el fet que una gran quantitat de famílies no comptessin amb dispositius o connectivitat a internet va obstaculitzar el seguiment dels processos escolars dels infants, fent més evident l'esclatxa digital en la nostra societat. Les nostres professionals han estat treballant per afavorir la vinculació i els seguiments escolars, així com en projectes específics per tal de promoure la consolidació de competències i habilitats clau, com ara, la comprensió lectora, l'expressió escrita, els hàbits de treball, etcètera.

A causa de la por al contagi de la Covid-19, l'assistència i la vinculació escolar dels infants i adolescents s'ha vist sensiblement afectada, sent més preocupants aquests efectes en períodes que impliquen major vulnerabilitat com són en les transicions educatives (Garcia, 2016). Per tant, a l'acompanyament socioeducatiu als territoris on intervenim es procura emfatitzar en el procés del pas de l'educació primària a la secundària, als últims cursos d'educació secundària, on l'acompanyament en xarxa en aquest nou escenari s'ha tornat més important que mai per prevenir la desescolarització i l'abandonament escolar prematur, així com la continuïtat a l'educació postobligatòria o l'accés al mercat de treball.

En aquesta mateixa línia preventiva, i un cop l'infant o adolescent reprèn l'assistència al centre educatiu, s'ha pogut observar el paper positiu que té el pla d'acollida i reincorporació de l'alumnat al centre per poder garantir que es generin condicions favorables pel seu retorn al grup-classe. La proposta d'aquest pla va sorgir en el marc dels plans locals de prevenció i intervenció en situacions d'absentisme, i observem que manté tot el seu potencial en aquest nou escenari en la mesura que implica planificar l'acollida de manera individualitzada, atenint-nos al perfil social, psicològic i emocional de l'infant o adolescent, així com adoptar estratègies metodològiques, curriculars i organitzatives en els diversos àmbits d'actuació -aula, centre, entorn- (Ajuntament d'Hospitalet de Llobregat, 2014; Departament d'Educació, 2019).

A tall d'exemple, amb la finalitat de pal·liar els efectes de la Covid-19, des del Departament d'Educació (2020) s'ha impulsat una sèrie de mesures a disposició dels centres educatius amb més complexitat educativa, derivada de les condicions socioeconòmiques desfavorides de l'alumnat, sent una d'aquestes mesures l'ampliació del projecte de promoció escolar a 9 zones noves. Aquest és un projecte del Departament, en el marc més ampli del Pla integral del poble gitano, i que executa la nostra entitat, des del curs 2006-2007. Les noves zones compten, des del mes de novembre, amb la figura del promotor/a escolar, professional membre del poble gitano

adscriu als Serveis Educatius del Departament d'Educació, el qual coneix els elements que formen part de la identitat d'aquest poble i d'altres derivats de la situació socioeconòmica i la diversitat d'expectatives de les famílies davant del fet escolar. Aquests professionals treballen de bracet amb els centres, les famílies, l'alumnat i l'entorn.

Lliçons que podem extreure

Continuem posant en el centre, a l'infant, l'adolescent, les famílies i les seves realitats i necessitats. En el procés de confinament s'ha intensificat el seguiment i l'acompanyament a infants i adolescents, tant en l'àmbit educatiu com en l'emocional, l'afectiu i el digital. Tal com ja s'ha dit anteriorment, les trucades, videotrucades i missatgeria mòbil, de manera individual i en petits grups, van ser els canals més utilitzats per mantenir el vincle i el suport durant el confinament. Canals que es continuen utilitzant amb alguns infants i adolescents, que per alguna raó no estan assistint als centres educatius o als centres oberts on desenvolupem els nostres projectes de manera més continuada.

El seguiment i l'acompanyament a les famílies es va realitzant, tant en l'àmbit educatiu dels seus fills i filles com en el laboral, econòmic, socioafectiu, etcètera. Aquest seguiment i acompanyament es treballa en xarxa amb altres institucions, serveis, agents educatius i socials, fundacions privades, entitats gitanes, que són presents als territoris.

El fet de treballar al costat dels centres educatius que es troben en entorns difícils i amb una proporció elevada d'alumnat amb perspectives educatives baixes, ens obliga a cercar mesures metodològiques actives que ajudin a fer una anàlisi de les capacitats, competències o habilitats importants per al seu desenvolupament integral i inclusiu. Des d'aquesta perspectiva, considerem que s'han de posar tots els esforços per promoure la corresponsabilitat en l'educació al territori, en recuperar el desenvolupament de capacitats i habilitats imprescindibles dels nostres infants i adolescents, com ara el foment de la comprensió lectora, l'organització del treball, l'adquisició d'hàbits d'estudi, l'expressió escrita i la resolució de problemes de forma col·laborativa, entre d'altres.

S'han de poder promoure actuacions que incideixin en l'àmbit escolar, familiar i de l'entorn que ens ajudin a restaurar un procés de transició entre les diferents etapes educatives, especialment entre primària i secundària, posant èmfasis en aquelles mesures preventives dirigides a reduir el nombre d'alumnes en risc d'exclusió; mesures per a l'orientació i seguiment dirigides a recuperar a l'alumnat que ha abandonat el sistema educatiu en aquest període de transició.

Tant les entitats de l'àmbit socioeducatiu com les diferents administracions hem de poder treballar conjuntament per crear ofertes educatives i formatives per als joves que

han abandonat el sistema educatiu, i dur a terme un procés d'acompanyament dirigit a l'obtenció d'una formació que els permeti fer una adequada transició "Escola - Treball". Es fa necessari pensar en una educació més global i significativa que aporti millors beneficis per aquest alumnat i els permeti allunyar-los del fracàs escolar per apropar-los a una nova oportunitat per obtenir el títol de Graduat en Educació Secundària i per què no, a poder continuar, a mitjà termini, els seus estudis postobligatoris.

Per finalitzar, pel que fa a l'esclatxa digital, va quedar més que palesa la necessitat de les famílies en situació de vulnerabilitat socioeconòmica de comptar, no només amb dispositius i connectivitat a internet, sinó també amb habilitats i competències digitals. Això els permetria una millora en l'acompanyament dels processos d'escolarització dels seus fills i filles, així com un major empoderament i autonomia en la seva relació amb els diferents serveis i administracions (per gestionar tràmits com ara preinscripcions als centres educatius, beques i ajuts, documentació...) i, també, en una millora en la seva ocupabilitat. Considerem aquestes habilitats com a claus per a la ciutadania del s. XXI i la seva formació la podem entomar conjuntament amb les famílies i les xarxes socioeducatives dels territoris on treballem.

Referències bibliogràfiques

- Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat (2014). *Pla d'acollida i reincorporació de l'alumnat absentista al centre escolar*.
- Departament d'Educació (2019). *Protocol d'àmbit comunitari de prevenció, detecció i intervenció davant situacions d'absentisme*. Generalitat de Catalunya.
- Departament d'Educació (2020). *Pla de millora d'oportunitats educatives (PMOE)*. Generalitat de Catalunya.
- Garcia, M. (2016). L'acompanyament a les transicions educatives com a política contra l'abandonament escolar prematur i millora de l'èxit. *Revista Catalana de Pedagogia Vol. 10*, pàg. 33-45.
- Institut Infància i Adolescència de Barcelona (2020). *Dades clau d'infància i adolescència a Barcelona 2020. Informe anual*.
- Oliver, Q. (2020). *La Covid-19 canviarà la vida de tota una generació d'infants i joves*. Social.cat. El diari digital de l'acció social a Catalunya.

Correspondència amb els autors: *Miguel Angel Franconetti*. Fundació Privada Pere Closa. E-mail: mfrancon@fundaciopereclosa.org; *Claudia Henao*. Fundació Privada Pere Closa E-mail: promotors2@fundaciopereclosa.org; *Laura Méndez*. Fundació Privada Pere Closa E-mail: cpi@fundaciopereclosa.org